

TASAV BEYİN FIRTINASI TOPLANTILARI

EĞİTİM SEKTÖRÜ ÇALIŞMA GRUBU

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SEKTÖRÜ: SORUNLAR VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Rapor No. 17 // 17 Mart 2015

Raportör:
Dr. Bekir TÜRKMEN

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	i
GİRİŞ	1
1. EĞİTİM- KALKINMA İLİŞKİSİ	2
2. EĞİTİMİN BİREYSEL VE TOPLUMSAL FAYDALARI	3
3. DÜNYADA EĞİTİMDE YAŞANAN GELİŞMELER	4
3.1. Eğitime Artan Talep	5
3.2. Eğitim Harcamaları.....	5
4. TÜRKİYE’DE EĞİTİMDE YAŞANAN GELİŞMELER.....	6
4.1. Eğitime Artan Talep	6
4.2. Eğitim Harcamaları.....	6
5. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE ÖNERİLER	7
5.1. Sorun Alanları.....	7
Eğitime Erişim.....	7
Eğitimde Kalite.....	7
Okuma-Yazma	8
Eğitim Reformları	8
Öğretmen Yetiştirme	9
Öğretim Programları(Müfredat)	9
Eğitimde Hareketlilik	10
Merkezi Sınavlar.....	10
Dershaneler.....	10
Mesleki Eğitim	11
Üniversiteler	11
5.2. Öneriler.....	11
KAYNAKLAR	14

SUNUŞ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların tespiti ve bunlara yönelik alternatif çözümler oluşturulması amacıyla "Beyin Fırtınası" toplantılarına başlamıştır. Bu kapsamda, TASAV tarafından daha önce yapılan çalıştaylarda ortaya konulan öncelikler de dikkate alınmak suretiyle tüm siyasi, sosyal, ekonomik ve stratejik alan ve konular değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır.

Küresel ve bölgesel gelişmelerin Türkiye jeopolitiğini yakından ilgilendirdiği bir süreçte, iç ve dış sorunların doğru teşhis edilmesi kuşkusuz doğru stratejilerin ve politikaların uygulamaya konulabilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda gittikçe büyüme, genişleme, yayılma ve bir kısmı da kangren olma istidâdı gösteren kimi sorunlar, aynı bakış açısıyla ve geniş bir vizyonla ele alınmayı beklemekte, bütüncül ve kuşatıcı bir anlayışla değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Siyasî alanda yürütülecek kuşatıcı reform hamlelerinin yanında, ekonomik ve sosyal alanlarda da önemli reformların yapılması, Türkiye'nin hedeflediği sıçramayı yapabilmesi için elzemdir. Bu düşüncelerden hareketle TASAV tarafından gerçekleştirilecek akademisyen ve uzmanların katılacağı bir dizi beyin fırtınası toplantısı ile Türkiye'nin "iyi yönetilen" bir ülke olabilmesine bilimsel katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışmalar; yeni gelişmeleri, konunun evrensel boyutlarını, Türkiye'deki durumu, sorunları, eksiklik ve aksaklıkları değerlendiren; alternatif çözümlerin geliştirilmesini ve yeni politika önerilerini ihtiva eden; tüm meseleleri stratejik bakış açısı ile inceleyen ve diğer konularla bütünleşik olarak ele alan bir çerçevede yürütülmektedir.

Bekir Türkmen tarafından kaleme alınan bu raporda; dünyada ve Türkiye'de eğitim sektöründe yaşanan gelişmeler karşılaştırılmalı olarak ele alınmakta, Türk milli eğitim sisteminin karşı karşıya olduğu sorun alanları tespit edilmekte ve sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinde bulunmaktadır.

Bu vesileyle, "Türkiye'de eğitim sektörü" konulu çalıştayımıza katılan bilim insanlarına, araştırmacılara ve uzmanlara teşekkür eder, çalışmaların neticesinde ortaya çıkardığımız objektif veri ve politika önerilerinin ilgililere ve karar alıcılara yararlı olmasını temenni ederim.

Saygılarımla,

İsmail Faruk AKSU
TASAV BAŞKANI

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SEKTÖRÜ: SORUNLAR VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Dr. Bekir TÜRKMEN

GİRİŞ

Eğitim sistemleri genel olarak örgün ve yaygın eğitim sistemlerinin bütününe ifade eder. Türk Milli Eğitim sistemi de örgün ve yaygın eğitim türlerinden oluşur. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 18. maddesine göre: "Türk milli eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden oluşmaktadır." Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında yapılan düzenli eğitimidir. Örgün eğitim, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında sunulan eğitim hizmetlerini kapsamaktadır.¹ Yaygın eğitim faaliyetleri de örgün eğitim kurumlarının dışında verilen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır.

Milli Eğitim Temel Kanunu,

- Anayasa ilkeleri ile uyumlu bir şekilde Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşların yetiştirilmesini,
- Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı kişilerin yetiştirilmesini,
- Kişilerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerin geliştirerek, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını,

amaçlar. Böylelikle Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak hedeflenmektedir.²

Milli Eğitim Temel Kanunu, eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açık olmasını ve eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmayacağı, Eğitimin vatandaşların hakkı olduğu, eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlandığı hususlarını temel ilke olarak belirlemiştir.

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, *Milli Eğitim İstatistikleri 2013-14*, Ankara, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2013_2014.pdf:XII

² Milli Eğitim Temel Kanunu, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_1/temelkanun_1.html

Milli eğitim temel kanunu, eğitimle ilgili diğer uluslararası ve ulusal politika dokümanlarına benzer bir şekilde,

- Fırsat ve imkân eşitliğini geliştiren,
- Kişilerin dengeli ve sağlıklı gelişime imkân veren,
- Kişilerin işgücü piyasasında üretken bir şekilde katkı sunmasını amaçlayan

bir eğitim sistem çerçevesi öngörmektedir.

1. EĞİTİM- KALKINMA İLİŞKİSİ

Eğitim önceleri bir kamusal hak, vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmakta idi. Ancak sanayi devriminden günümüze kadar yaşanan süreçte, özellikle bilgi toplumuna dönüşümün hızlandığı son yirmi yıllık dönemde eğitimin tanımının, kapsamının, iktisadi ve sosyal hayatla ilişkisinin çok daha geniş olduğu artık çok daha net bir şekilde ortaya konmuş durumdadır.

Klasik iktisatçılar tarafından ekonomik büyüme kalkınmanın temel aracı olarak görülmekte ve işgücü stoku ile fiziki sermaye ekonomik büyümenin en temel gücü, bileşeni kabul edilmekte iken, daha sonra teknoloji seviyesinin ekonomik gelişmişlik seviyesi ile yakından ilişkili olduğu kurulan modellerle ortaya konmuştur. Ancak beşeri sermayenin büyüme modellerine işgücü, fiziki sermaye gibi bir değişken olarak dâhil edilmesi, sadece teknolojik değişim ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin anlaşılmasını kolaylaştırmamış, aynı zamanda büyüme modellerinin açıklama gücünü ve dolayısıyla ekonomik modellerin büyüme eğilimlerini tahmin gücünü daha da arttırmıştır.

Beşeri Sermayenin pek çok tanımı olmakla birlikte Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından kullanılan “bireylerin kişisel, sosyal ve ekonomik anlamda katma değer yaratabilmesini kolaylaştıran bilgi, yetenek ve yeterlilikler bütünü” tanımı son derece açıklayıcı görülmektedir.

Beşeri sermayeye ilişkin yukarıdaki tanım geniş ve kapsayıcı olmakla birlikte beşeri sermayenin en temel bileşeni, öznesi eğitimidir. Genelde beşeri sermaye özelde ise eğitim pek çok farklı kanaldan ülkelerin ekonomik kalkınma serüvenlerine katkı sağlar. Literatürde eğitimin hangi mekanizmalarla ekonomik büyümeyi arttırdığına ilişkin pek çok çalışma olmakla birlikte, bu raporun odağından sapmamak kaygısıyla aşağıda bu mekanizmalar kısa bir şekilde özetlenecektir.

Bugün, özet itibarıyla;

- Daha ileri ve nitelikli seviyede eğitim alan bireyler çalıştıkları mesleklerde, alanlarda veya sektörlerde çok daha verimli olmaktadır. Bu verimlilik artışının bir bölümü işgücü verimlilik artışı karşılığında ücret ve maaş ödemeleri olarak kişiye yansımakta bu da kişilerin refah seviyelerini olumlu etkilemektedir.

- Eğitimin kamu tarafından finanse edilmediği durumlarda kişiler bu (ilave) eğitim maliyetine katlanmakta, ileride artacak verimliliklerinden kaynaklanacak gelir artışlarının bu maliyetlerin üstünde olduğunu, dolayısıyla bireysel bir maliyet-fayda analizinde ilave eğitimin faydalarının maliyete kıyasla daha yüksek olduğunu düşünmektedir.
- Eğitim sadece daha çok gelir olarak bireye yansımamakta aynı zamanda kişilere ve ülkelere pek çok ilave sosyal fayda (dışsallık) sunmaktadır. Örnek olarak bireylerin eğitim seviyesi arttıkça, toplumsal suç oranları azalmakta, çevre bilinci, sağlık bilinci artmaktadır.³ Bu artışlar sağlık bilincindeki artış gibi, önce kişinin yaşam süresini ve kalitesini olumlu etkilemekte, yaşam süresindeki artış işgücünde bulunma süresini ve işgücü verimliliğini artırmaktadır. Toplum ve ekonomi de bu faydaların neticesini farklı kanallardan almaktadır. Örnek olarak toplumun genel eğitim seviyesi arttıkça, artan çevre bilinciyle paralel olarak kamunun çevreyle ilgili yapacağı harcamalar azalmaktadır. Devlet eğitime ayrılan kaynaklardan çok daha fazlasını azalan çevre kirliliği, orman yangınları vs. gibi olumlu neticelerden kaynaklanan tasarruflarla kazanmaktadır. Dolayısıyla eğitimden devletin elde ettiği faydaların eğitime ayırdığı kaynaklara kıyasla daha yüksek olması, kamunun eğitim sistemlerini finanse etmesinin arkasındaki en temel gerekçelerden birisidir.
- Eğitimin daha yüksek kazançlar, daha iyi şahıs ve toplum sağlığı, bebek ölüm oranında ve bebek doğum oranında düşme, demokratikleşme, siyasi istikrar, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması, daha düşük suç oranları ve çevre bilincinin oluşması gibi birçok net çıktısı vardır.⁴

2. EĞİTİMİN BİREYSEL VE TOPLUMSAL FAYDALARI

Eğitim kaynaklı dışsallıklar ve faydalar eğitimin bireysel ve sosyal getirileri olarak sınıflandırılmaktadır. (*private and social returns of schooling*) Yapılan çalışmalar eğitim kademeleri itibarıyla yukarı doğru çıkıldıkça eğitimin bireysel getirisinin sosyal getiriye kıyasla daha çok arttığını ortaya koymaktadır. Örnek olarak:

- Lise kademesine bakıldığında OECD ülkelerindeki erkek vatandaşlar için ortalama lise kademesindeki eğitimin İç Geri Dönüş Oranı (*Internal Rate of Return-IRR*) %14,5 seviyesindedir. Bu ise lise kademesindeki eğitim yatırımlarının yaklaşık 7 yıl içinde kendisini karşılayacağını daha sonraki yıllarda ise net kazanç artışı olacağını göstermektedir. Kamu açısından yatırımın karlılığı incelendiğinde ise erkekler için İç Geri Dönüş Oranı %8,4

³ Fatih Türkmen, "Eğitimin ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye'de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması" DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara, Eylül 2002,

⁴ Türkmen, 2002, s.45

seviyelerindedir. Bu ise kamunun lise kademesine yaptığı yatırımın karşılığını yaklaşık 12 yıl (11,9) içinde aldığını göstermektedir.⁵

- OECD ülkeleri ortalamasına bakıldığında, erkekler için yükseköğretime yapılan yatırımın net bireysel (özel) getirisi 155.000 \$, sosyal(toplumsal) getirisi ise 100.000\$ seviyesindedir. O kişinin eğitiminin maliyeti ise 60.000\$ seviyelerindedir.⁶
- Üniversite kademesine bakıldığında OECD ülkelerindeki erkek vatandaşlar için ortalama üniversite kademesindeki eğitimin İç Geri Dönüş Oranı (*Internal Rate of Return-IRR*) %13 seviyesindedir. Bu ise üniversite kademesindeki eğitim yatırımlarının yaklaşık 7,7 yıl içinde kendisini karşılayacağını daha sonraki yıllarda ise net kazanç artışı olacağını göstermektedir. Kamu açısından yatırımın karlılığı incelendiğinde ise erkekler için İç Geri Dönüş Oranı %11,2 seviyelerindedir. Bu ise kamunun üniversite kademesine yaptığı yatırımın karşılığını yaklaşık 8,9 yıl içinde aldığını göstermektedir.
- Yükseköğretim kademesinin bireysel ve sosyal getirisi Türkiye için incelendiğinde ise Türkiye’de yükseköğretim bireysel iç getiri oranı %19,3 gibi OECD ortalamasının yaklaşık 1,5 kat üstünde olduğu görülmektedir. Kamu açısından yükseköğretim finansmanının karlılığı incelendiğinde ise erkekler için İç Geri Dönüş Oranının %9,3 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Bu ise Türkiye’de kamunun yükseköğretim kademesine yaptığı yatırımın karşılığını yaklaşık 10,7 yıl içinde aldığını göstermektedir.
- OECD ülkelerindeki erkek vatandaşlar yükseköğretime yaptıkları yatırımı yaklaşık 7,7 yıl içerisinde amorti ederken, ülkemizde bir erkek öğrenci yükseköğretime yaptığı yatırımı eğitiminden sonraki yaklaşık 5 yıl içerisinde amorti etmektedir. Kadınlar için de benzer oranlar söz konusudur.
- Yukarıda verilen oranlarının eğitim sistemlerinden, eğitim sistemlerinin kalitelerinden bağımsız ortalama veriler olduğunu dikkatte tutmak gerekir. Bu getiriyi sağlayabilmenin ve/veya daha fazla getiri elde edebilmenin en temel koşulu nitelikli bir eğitim hizmeti sunulmasıdır.

3. DÜNYADA EĞİTİMDE YAŞANAN GELİŞMELER

Yukarıda da kısaca özetlendiği üzere, eğitimin kişilerin ve toplumların refahına yaptığı katkı ve bu katkıların iktisadi modellerle giderek somut bir şekilde ortaya konması, son yirmi yılda eğitime olan talebi daha önceki on yıllara göre çok daha fazla bir şekilde artırmıştır.

⁵ OECD, Education at a Glance, 2013, s.144

⁶ OECD, 2013, s.148

3.1. Eğitime Artan Talep

Ailelerin daha eğitimli bireylerin çalışma hayatındaki daha iyi statülerini, çalışma koşullarını ve artan gelir seviyelerini gözlemlemeleri ile beraber çocukları için daha fazla eğitim hizmeti talep etmeye başlamışlardır. Benzer şekilde öğrencilerin çevrelerinde gördükleri eğitimli bireylerin daha yüksek yaşam standartları ve gelir seviyeleri neticesinde eğitim motivasyonları hızla artmıştır. Devletlerin konunun iktisadi boyutuna bakışı da aslında bu doğrultudadır. Eğitimli işgücünün ve nüfusun ekonomik ve sosyal kalkınmaya pozitif katkılarının gözlemlenmesi ülkelerin eğitim ayırdıkları kaynakların artmasını beraberinde getirmiştir.

OECD ülkeleri için 25-64 yaş grubu, 2000-2011 dönemi itibarıyla incelendiğinde 2000 yılında bu nüfus grubunun % 22'si yükseköğretim kademesinde eğitim almış bireylerden oluşmakta iken 2011 itibarıyla 25-64 yaş grubunun %32'si yükseköğretim kademesinde eğitim almış bireylerden oluşmuştur. Bu ise yaklaşık yıllık %3,3 düzeyinde bir artışa karşılık gelmektedir.

Türkiye için 25-64 yaş grubu, 2000-2011 dönemi itibarıyla incelendiğinde 2000 yılında bu nüfus grubunun %8'i yükseköğretim kademesinde eğitim almış bireylerden oluşmakta iken 2011 itibarıyla 25-64 yaş grubunun %14'ü yükseköğretim kademesinde eğitim almış bireylerden oluşmuştur. Bu ise yaklaşık yıllık %4,8 düzeyinde bir artışa karşılık gelmektedir. Türkiye'de yükseköğretim almış nüfus OECD ortalamasının her yıl 1.5 kat üstünde artmasına rağmen, 2011 itibarıyla halen yükseköğretimli nüfus OECD ortalamasının yarısının altındadır.

Benzer şekilde 25-34 yaş grubunda da yükseköğretim seviyesinde eğitim almış nüfus Türkiye için OECD ortalamasının yarısıdır. (OECD %39, Tr %19) ⁷

3.2. Eğitim Harcamaları

Eğitime olan talep artışı ve sunulan eğitim hizmetinin kalitesine yönelik beklentiler öğrencilerin, ailelerin, özel sektör eğitim hizmeti sunucularının ve devletin eğitim harcamalarını arttırmaktadır.

Yine referans olarak OECD ülkelerinin eğitime ayırdıkları harcamalara baktığımızda, OECD ülkeleri ilköğretimden yükseköğretime kadar öğrenci başına yıllık ortalama 9.313\$ harcadığını görmekteyiz. Bu tutar ilköğretimde ortalama 7.974\$, orta-öğretimde 9.014\$, yükseköğretimde ise 13.528\$ seviyesindedir.

2005-2010 yılları arasında öğrenci başına harcamalar OECD ülkelerinde 17 yüzde puan artmıştır. Bu artışın görece düşüklüğünde, son dönemde yaşanan ekonomik kriz sebebiyle OECD ülkelerinin üçte birinde 2009-2010 döneminde eğitim harcamalarının düşmüş olması etkilidir.⁸ OECD ülkeleri 2010 yılında toplam

⁷ OECD, 2013:

⁸ OECD, 2013, s.164

gelirlerinin yaklaşık %6,3'ünü eğitime ayırmışlardır. 2000-2010 döneminde eğitim harcamalarının artış oranı GSYH artış oranlarının üstündedir.⁹

Bu noktada Amerika Birleşik Devletlerinde önce konut sektöründe başlayıp sonra finans sektörünü etkileyen, küresel finans kanalları üzerinden tüm dünya ekonomilerini etkileyen, 1929 ABD Büyük buhranından sonra yaşanan en büyük ekonomik krizin olumsuz etkilerini de göz ardı etmemek gerekir. Eğitim, özellikle ilk ve ortaöğretim kademeleri çoğunlukla kamu kaynaklı olarak finanse edilmektedir. Yaşanan kriz ülkelerin bütçe gelirlerini azaltmış ve bütçe finansman imkânlarını olumsuz etkilemiş bu ise eğitime bütçeden ayrılan paylarda kısıntılara gidilmesine yol açmıştır. Ancak son yaşanan ekonomik krize rağmen, kamu ve özel kesim kaynaklı eğitim harcamalarının uzun dönemli eğilimi artış şeklindedir.

4. TÜRKİYE'DE EĞİTİMDE YAŞANAN GELİŞMELER

4.1. Eğitime Artan Talep

Dünyadaki eğitime yönelik artan talep 2000'li yılların başlarından itibaren ülkemiz için de geçerlidir. Zorunlu eğitimin önce kesintisiz 8 yıla daha sonra 12 yıla çıkarılması ilk ve ortaöğretim kademesindeki öğrenci sayısını hızla artırmıştır.

Son beş yıldaki gelişmelere bakıldığında; "2006-2007 eğitim öğretim yılında brüt okullaşma oranı okul öncesi eğitimde 4-5 yaş için yüzde 24, ilköğretimde yüzde 96,3 ve ortaöğretimde yüzde 86,6 iken, 2012-2013 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimde yüzde 44, ilköğretimde yüzde 107,6 ve ortaöğretimde yüzde 96,8 olarak gerçekleşmiştir."¹⁰ Benzer artış eğilimi yükseköğretim kademesinde de gözlenmiş ve 9. Plan döneminde brüt yükseköğretim okullaşma oranı örgün eğitimde yüzde 42,9'a, toplamda ise yüzde 81,6'ya ulaşmıştır. 2007-2013 döneminde yükseköğretimde 36 devlet ve 41 vakıf üniversitesi kurulmuş ve üniversite sayısı 2013 yılı Mayıs ayı itibarıyla 170'e ulaşmıştır.

4.2. Eğitim Harcamaları

Eğitim altyapısında yaşanan gelişmelere, artan okullaşmalara uyumlu bir şekilde eğitim kademeleri itibarıyla kamu ve özel harcamalar ülkemiz için de artmaktadır. Ancak mevcut harcama düzeyleri OECD ülkelerine kıyasla çok düşüktür. Satın alma gücüne göre düzeltilmiş ABD \$ cinsinden eğitim harcamalarına bakıldığında;

- İlköğretimde OECD ülkelerinde ortalama harcama 7.973 \$ iken ülkemiz için 1.860\$,
- Ortaöğretimde OECD ülkelerinde ortalama harcama 9.014 \$ iken ülkemiz için 2.470 \$, seviyesindedir.¹¹

⁹ OECD, 2013, s.184

¹⁰ Kalkınma Bakanlığı, *10. Kalkınma Planı*, s.31.

¹¹ OECD, 2013.

5. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sorun Alanları

Bu bölümde öncelikle özet olarak eğitim sisteminin genel sorunlarına, daha sonra temel konu başlıkları itibarıyla bu sorunlara biraz daha detaylı olarak değinilecektir.

Eğitime Erişim

2000’li yıllardan itibaren eğitim altyapısı önemli oranda geliştirilmiştir. Okul öncesi eğitimden başlamak üzere eğitimin hemen her kademesinde pek çok yeni derslik hizmete alınmış, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumu sayısı önemli ölçüde artmıştır. Bu artış öğrenci sayılarına da yansımış okullaşma oranları da son on yılda önemli ölçüde artmıştır.

Ancak bu sayısal gelişmelere rağmen;

- Henüz okullaşma oranları gelişmiş ülkelerin (OECD ve AB ülkeleri ortalamaları) altındadır.
- Derslik başına öğrenci sayıları iller ve bölgeler itibarıyla önemli farklılıklar arz etmektedir.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından hazırlanmış olan Türkiye Eğitim Sisteminde Eşitlik ve Akademik Başarı Araştırma Raporu ve Analiz ¹² çalışması sonuçlarına göre de Türkiye’de akademik başarı ile sosyoekonomik durum arasında güçlü bir ilişki vardır. Örneğin ortaöğretim çağındaki gençler arasında kırdı yaşayan gençlerin okullaşma oranları kentte yaşayanlara kıyasla 15 yüzde puan daha düşüktür.

Eğitimde Kalite

Eğitime erişimde yaşanan kısmi gelişmelere karşın eğitimin kalitesinin arttırılması konusunda gelişmeler çok daha yetersiz kalmıştır.

Eğitim sistemlerinin kıyaslamalı kalite seviyesi hakkında en somut fikir veren sınavlardan birisi olan ve OECD tarafından geliştirilmiş olan “Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı” sınav sonuçları da bu bulguları destekleyici mahiyettedir.

OECD tarafından üçer yıllık dönemler hâlinde, 15 yaş grubundaki öğrencilerin kazanmış oldukları bilgi ve becerileri değerlendirmek üzere geliştirilmiş olan PISA projesi kapsamında geliştirilen başarı testleri ve anketleri, örgün öğretimde kayıtlı olan 15 yaş grubu öğrencilerin bulunduğu tüm okullar (İlköğretim, Genel Lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Meslek Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi, Çok Programlı Liseler, Özel Okullar vb.) da uygulanmaktadır. PISA Projesi’nde zorunlu eğitimin sonunda örgün eğitime devam eden 15 yaş grubundaki öğrencilerin; Matematik

¹² Eğitim Reformu Girişimi (ERG), “Türkiye Eğitim Sisteminde Eşitlik ve Akademik Başarı Araştırma Raporu ve Analiz”, Mayıs 2014, <http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ERGe%C5%9FitlikWEB.22.05.14.pdf>

okuryazarlığı, Fen Bilimleri okuryazarlığı ve Okuma Becerileri konu alanlarının dışında, öğrencilerin motivasyonları, kendileri hakkındaki görüşleri, öğrenme biçimleri, okul ortamları ve aileleri ile ilgili veriler toplanmaktadır.¹³

PISA 2012 Türkiye performansı incelendiğinde;

- Okuma Becerileri alanında ortalama skorun 475 puan olduğu (OECD ort. 496 puan),
- Matematik okuryazarlığı alanında ortalama skorun 448 puan olduğu (OECD ort. 494 puan),
- Fen Bilimleri okuryazarlığı alanında ortalama skorun 463 puan olduğu (OECD ort. 501 puan),
- Problem çözme alanında ortalama skorun 454 puan olduğu (OECD ort. 500 puan),

görülmektedir.¹⁴

Benzer şekilde öğrencilerin matematik ve fen alanlarında kazandıkları bilgi ve becerilerin değerlendirilmesine yönelik bir tarama araştırması olan ve Uluslararası Eğitim Başarılarını Değerlendirme Kuruluşu (*International Association for the Evaluation of Educational Achievement*) IEA tarafından geliştirilen TIMSS sınav sonuçları da çok cesaret verici gözükmemektedir.¹⁵

Matematik ve Fen Bilimleri alanında ileri düzey ve üst düzey performans sergileyen öğrencilerin yüzdesi 2007 yılı için %16, 2011 yılı için ise %26 düzeyindedir. TIMSS 2011 sonuçlarına göre öğrencilerin %74'ü, düşük düzey altı, düşük düzey veya orta düzeyde performans sergileyebilmiştir.¹⁶

Okuma-yazma

Okuma yazma alışkanlığı ve kültürü ülkemiz için çok cesaret verici seviyelerde değildir. Çocuklar ailede ve okulda bir okuma-yazma kültürü kazanamamakta, kitap ihtiyaç listelerinin sonlarında yer almaktadır. Son dönemde bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha da yaygınlaşması zaten çok düşük olan okuma kültürünün daha da erozyona uğramasına yol açabilecektir.

Eğitim Reformları

Son yirmi yılda örgün eğitimin hemen her kademesine yönelik olarak pek çok köklü, yapısal değişiklik yapılmıştır. Her bir değişiklik reform olarak adlandırılmış, öğrencilerde, velilerde, öğretmen ve yöneticilerde kısaca toplumun tüm kesimlerinde önemli beklentiler yaratılmıştır. Ancak bu reformların pek çoğu, olası etkileri analiz edilmeden, pilot ölçekli olarak uygulanmadan ve uygulama sonuçları

¹³ http://pisa.meb.gov.tr/?page_id=18

¹⁴ <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=TUR&treshold=10&topic=PI>

¹⁵ <http://timss.meb.gov.tr/>

¹⁶ Herkes İçin Kaliteli Eğitim, Eğitim Reformu Girişimi, 2013, http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ERG_FaaliyetRaporu.26.05.14.WEB_0.pdf

değerlendirilmeden hayata geçmiş ve çeşitli sebeplerle akamete uğramışlardır. Diğer sektörlerden çok daha fazla bir şekilde devamlılık ve istikrara ihtiyaç duyan eğitim sisteminin bu temel beklentisi karşılanmamış, toplumların refahının, kişilerin kendilerini gerçekleştirebilmelerinin en önemli enstrümanlarından olan eğitim bir deneme yanılma tahtasına dönüştürülmüştür.

Öğretmen Yetiştirme

Eğitimin kalitesini, eğitim süreçlerinin en temel ve somut çıktısı olan öğrenci başarısını etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Eğitime kamunun, hanelerin ayırdıkları kaynaklar, bununla ilişkili olarak okulların fiziki altyapısı, dersliklerin sayısı, derslik başına düşen öğrenci sayıları, eğitimde bilgi teknolojilerinin kullanım durumu, müfredat, öğretmenlerin yeterlilikleri gibi pek çok farklı unsur öğrenci ve eğitim sistem başarısını değişen ağırlıklarda etkilemektedir. Ancak, literatürdeki pek çok çalışma bulguları ile de desteklendiği üzere, öğretmen yeterlilikleri mevcut unsurlar arasında öğrenci ve okul başarısı üzerinde en somut ve olumlu katkı sunan faktörlerden birisidir.

Öğretmenlerin eğitim süreçlerinde oynadığı bu kritik role karşın, mevcut öğretmen yetiştirme ve istihdam sistemi bu anlamlı katkıyı sunmaktan uzaktır.

Hızla artan çağ nüfusu ve öğrenci sayısına karşın kısıtlı öğretmen arzının desteklenebilmesi için 90'lı yıllarda ziraat mühendisliği, veterinerlik, işletme gibi farklı bölümlerden mezun 30 bin civar üniversite mezunun sınıf öğretmeni olarak istihdam edilmesi¹⁷ hem öğretmen yeterliliği hem de mesleki statü anlamında sektörü olumsuz etkilemiştir. Benzer bir sorun Fen-Edebiyat fakültelerinin, bu fakültelerin öğrencilerinin örgün eğitim süreçleri ile ilişkilendirilmesinde de yaşanmış ve son yıllardaki çok farklı uygulamalar hem üniversite öğrencileri, öğretmen adayları ve öğretmenler hem de öğrenciler ve eğitim sistemleri üzerinde karmaşıklık, belirsizlik ve verimsizliğe yol açmıştır.

Öğretim Programları (Müfredat)

Yaşanan küreselleşme süreci ve artan rekabet, ekonomilerin en temel girdisi olan işgücü piyasalarını ve talep edilen işgücünün vasıflarını önemli oranda şekillendirmektedir. Rekabetçi işgücü piyasalarının talepleri eğitim sistemlerinin giderek artan oranda bilgi ve beceriye sahip bireylerin yetiştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu gerekleri haiz, öğrenmenin teorik ve pratik unsurlarının dengelendiği, kişilerin başarı potansiyeli olan alanların mümkün olan en erken evrelerde belirlenerek etkin bir rehberlik ve yönlendirme sisteminin uygulandığı ve bunlara uyumlu öğretim programlarının geliştirildiği eğitim sistemleri rekabet yarışında öne çıkmaktadır.

¹⁷ Murat Özoğlu, "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminin Sorunları", *SETA Analiz*, 2010, <http://arsiv.setav.org/Ups/dosya/20275.pdf>

Mevcut öğrenim programları, bilgiye erişmek ve değerlendirmek için seçenekler sunmaktan uzak, düşünme ve öğrenmeyi öğretmeye odaklanmayan, takım çalışması ruhunu aktaramayan, temel iletişim becerilerinin ve tekniklerinin geliştirilmesinin önemini vurgulamayan bir anlayış ve yaklaşımla geliştirilmektedir.

Eğitimde Hareketlilik

Eğitim toplumsal hareketliliğinin en önemli araçlarından birisidir. Bunun için eğitim sistemlerinin yatay ve dikey geçişlere imkân tanıyan, dezavantajlı sosyo-ekonomik arkaplandan gelen öğrencilerin ilave imkânlarla desteklenerek yarışma şartlarının düzeltildiği ve fırsat eşitliğinin sağlandığı ortamların geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak OECD çalışmalarının da gösterdiği üzere eğitimde hareketliliğin en kısıtlı olduğu ülkelerden birisi Türkiye'dir. Önceki dönemlerde uygulamaya konulan Anadolu Lisesi ve Fen Lisesi örnekleri, başarılı ama ekonomik açıdan yoksun da olabilen Anadolu gençlerin kaliteli eğitim ve iş hayatı basamaklarını tırmanabilmeleri için önlerine önemli fırsatlar sunan okul türleri arasında yer almaktaydı. Ancak okulların tabelalarının değiştirildiğinde kalitelerinin de değiştirilebileceği gibi basit yanılıya düşülmesi ve tüm liselerin Anadolu Liseleri olarak adlandırılması mevcut kaliteli Anadolu Liselerinin de eğitim seviyelerinin hızla düşmesine yol açmıştır.

Merkezi Sınavlar

Merkezi sınav sistemleri, nitelikli okul türlerine bu okulların kontenjanlarından daha fazla talep olması durumunda, iktisadın temel ilkeleri ile uyumlu bir şekilde ortaya çıkan sonuçlardan birisidir. Merkezi sınavlar, sınav öncesi şartlardaki eşitsizlikler saklı kalmak kaydıyla kendi içinde eşitlikçi bir sistemdir. Daha sade bir ifadeyle, merkezi sınavlar farklı sosyo-ekonomik arka plandan ve çevreden gençler için en azından sınav düzleminde bir eşitlik sağlar. Bu aşamada yapılması gereken sınavın öğrencilerin bilgi ve becerilerini mümkün olan en iyi ve kesin şekilde ölçmesine imkân sağlayacak şekilde güncellenmesi ve bu sınavlara hazırlık aşamasında sosyo-ekonomik yoksunluklar sebebiyle dezavantajlı konuma düşenlerin durumlarının iyileştirilmesidir.

Dershaneler

Dershaneler de mevcut merkezi sınav sistemleri gibi nitelikli okullara olan talebin, bu okullara yerleşmede avantaj sağlamak için başvurduğu ilave eğitim kanallarındandır. Bir başka ifadeyle mevcut eğitim sisteminin sonuçlarından birisi olarak göze çarpmaktadır. Ancak, bir benzetme yapmak gerekirse, hastalığın sebeplerini ortadan kaldırmadan semptomlarını yok etmek hastalığı iyileştirmemektedir. İyi okullar ve bu okullara kontenjandan fazla talep olduğu sürece, öğrenciler ve veliler, ekonomik güçleri ölçüsünde, bu özel ders imkânları arayışı içerisinde olacaktır. Bu ise özel ders, etüd uygulamalarının artmasına ve yer altına

inmesine, maddi gücü çok yüksek bireylerin bu hizmetlerden yararlanmasına yol açabilecektir.

Mesleki Eğitim

Mesleki eğitim genel eğitime kıyasla çok daha maliyetli bir eğitim türüdür. Ancak sanayinin ihtiyaç duyduğu alanlardaki ara insan gücünün yetiştirilmesi için de kritik önemi haizdir. Maalesef son yirmi yılda pek çok mesleki eğitim reformu hayata geçirilmesine rağmen mesleki eğitim ülke sanayisinin ihtiyaç duyduğu vasıflı ara insan gücünü üretmekten uzaktır. Bu sebeple bir yandan sanayi pek çok iş kolunda eleman temininde sıkıntı çerken, diğer yandan mesleki eğitim mezunları arasında işsizlik diğer eğitim türlerine ve ülkelere göre oldukça yüksek seyretmektedir.

Mesleki eğitim mezunlarının işgücü piyasası ile ilişkisinin kurulamaması gençlerin önemli bir bölümün eğitim sistemi ve çalışma hayatı dışında kalması sonucunu doğurmaktadır. 15-24 yaş arası nüfus grubunda olup ne okuyan ne de çalışan gençlerin (NONÇ) 15-24 yaş nüfusuna oranına baktığımızda, bu oranın 2011 yılı itibarıyla AB 27 ülkeleri için %12,9 seviyesinde iken ülkemizde %29,6 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, AB ülkelerinde (AB 27) genç nüfusun sekizde biri eğitim sistemi ve işgücünün dışında iken ülkemizde ise neredeyse üçte biri eğitim sistemi ve çalışma hayatının dışındadır.¹⁸

Üniversiteler

Yükseköğretim sistemi ve üniversiteler bünyesindeki temel bilim fakülteleri ile, mühendislik ve tıbbi bölümleri ile üretilen bilginin ekonomik değere, pazarlanabilir rekabet gücü yüksek bir ürüne, patente, değere dönüşmesi beklenen en önemli merkezlerdir. Günümüzün rekabetçi ekonomilerde, rekabet yarışında ülkelerin konumlarının en temel belirleyicilerinden birisi, belki de birinci yükseköğretim sistemlerinin ekonomiye kattığı değerlerdir. Bugün ABD'nin konjonktürel iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel dalgalanmalar ve krizler yaşamasına karşın, dinamik ve rekabetçi yükseköğretim sistemi marifetiyle bilginin ve yeniliğin üretim merkezi olarak öncü konumunu muhafaza edebilmektedir.

Türk yükseköğretim sistemi ise, son dönemdeki sayısal gelişmeye karşın, ekonominin ihtiyaç duyduğu bilgiyi ve bu bilgiye sahip işgücünü üretmekten uzaktır. Hantal, mevzuat dehlizlerinde boğulmuş, idari, mali ve finansal esneklikleri olmayan, olan mevcut esneklikleri ise yeterince kullanamayan bir sistem tasarımı mevcuttur.

5.2. Öneriler

Bu raporda eğitim sisteminde dünyada ve ülkemizde yaşanan temel gelişme ve eğilimlere kısaca değinmeye, önemli sorunları belirlemeye çalıştık. Bu bölümde, bu

¹⁸ Eğitim Reformu Girişimi, "Meslek Eğitiminde Ne Çalışıyor, Neden Çalışıyor? Okul-İşletme İşbirliklerine Dair Politika Önerileri, Okul-İşletme İşbirliklerine Dair Politika Önerileri" Aralık 2012, <http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/NeCalisiyorNedenCalisiyor.pdf>

sorunlardan hareketle önem ve öncelik verilmesi gereken konuları tedbirleri özetlemeye çalışacağız.

- Eğitim sistemimiz; milli kültürünü benimsemiş, kültürünün asli ve asil unsurlarına hâkim, düşünme, algılama, problem çözme ve analitik düşünme yeteneği gelişmiş, girişimci ve yenilikçi düşünmeye yatkın, bilgi toplumunun gerektirdiği işgücü becerileri haiz nesiller yetiştirmeye odaklanmalıdır.
- Bu çerçevede öğretim programları da düşünme ve öğrenmeyi öğretmeye odaklı, bilgiye erişen, bilgiyi analiz edip işleyerek değer süreçlerine aktarma yetenekleri geliştirilmiş, ekip çalışmasına uyumlu bireylerin yetiştirilmesi hedeflerine dönük olarak yeniden ele alınmalıdır.
- Başarılı bir eğitim sisteminin gerek şartlarından birisi öğrencilerin aldıkları eğitime ilgi duymasıdır. Bunun içinde çocukların okuma-yazma alışkanlığının geliştirilmesi gerekmektedir. Bugün toplumun genelinde zaten kısıtlı olan okuma-yazma alışkanlığı son dönemde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun kullanımı neticesinde daha da azalmaktadır. Bunun için okullarda okuma etkinlikleri artırılmalı, her okulda yaşayan kütüphaneler kurulmalı, bu kütüphaneler eğitsel ve görsel materyallerle desteklenmelidir. Kitapları özelde öğrencilerin genelde tüm vatandaşların günlük hayatlarının bir parçası haline getirecek farkındalık ve bilinçlendirme faaliyetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Farklı öğrencilerin farklı zekâ türlerine göre altyapılarını, gelişme potansiyellerini dikkate alan çoklu öğrenim teknikleri uygulanmalı, bütün öğrencilerin belirli bir alanda aynı başarı çizgisini yakalaması hedeflenmemelidir.
- Eğitim süreçlerinin en temel bileşenlerinden birisi olan öğretmenlerin eğitime ve öğretme yeterliklerinin, genel kültür bilgi ve becerilerinin ve özel bilgi ve becerilerinin düzenlik olarak ölçülmesi, bu beceri ve yetkinliklerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerle daha da geliştirilmesi önem arz etmektedir.
- Farklı ekonomik ve sosyal yoksunluklar çocuğun başarısını olumsuz etkileyerek yoksunluk ve yoksulluğun nesilden nesile aktarımına sebep olmakta bu da eğitimin en temel işlevlerinden birisi olan toplumsal hareketliliğin gelişmesini güçleştirmektedir. Öğrencinin başarısında aile faktöründen sonra en temel belirleyicilerinden birisi nitelikli öğretmenlerdir. Bu sebeple, özellikle sosyo ekonomik açıdan kısıtlı imkâna sahip bölgelerdeki okullara daha nitelikli öğretmenlerin görev yapması için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Okul öncesi eğitimde hızla %100 okullaşma hedeflenmeli bunun için özel okul imkânlarından da azami ölçüde istifade edilmelidir.
- Mesleki eğitimde başarının en temel yolu sanayinin taleplerini dikkate alan eğitim müfredatlarının geliştirilmesidir. Bu ise sanayinin bu eğitim

kademesine yoğun bir şekilde dâhil edilmesiyle mümkün olabilecektir. Mevcut mesleki ortaöğretim kurumlarının ve meslek yüksekokullarının müfredatında, yönetiminde ve işletmesinde sanayicilerin, meslek odalarının aktif katılımını içeren modeller geliştirilmeli bu yöndeki mevcut uygulamalar etkinleştirilmelidir.

- Üniversitelerin idari ve mali açıdan esneklikleri artırılmalı, iyi işleyen bir harç-burs ve kredi sistemi kurulmalıdır. Başarılı ve yoksul öğrencilere her türlü öğrenme ortamlarının sağlandığı, üniversitelerin fon yaratmak, başarılı öğrencileri ve akademisyenleri bünyelerine çekebilmek için rekabet ettiği bir sistem tasarımı gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), “Türkiye Eğitim Sisteminde Eşitlik ve Akademik Başarı Araştırma Raporu ve Analiz”, 2014, <http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ERGe%C5%9FitlikWEB.22.05.14.pdf>

Eğitim Reformu Girişimi, “Herkes İçin Kaliteli Eğitim”, 2013, http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ERG_FaaliyetRaporu.26.05.14.WEB_0.pdf

Eğitim Reformu Girişimi, “Meslek Eğitiminde Ne Çalışıyor, Neden Çalışıyor? Okul-İşletme İşbirliklerine Dair Politika Önerileri, Okul-İşletme İşbirliklerine Dair Politika Önerileri”, 2012, <http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/NeCalisiyorNedenCalisiyor.pdf>

Fatih Türkmen, “Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması”, DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara, Eylül 2002.

Murat Özoğlu, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sisteminin Sorunları”, SETA Analiz, 2010, <http://arsiv.setav.org/Ups/dosya/20275.pdf>

OECD, “Turkey Student Performance (PISA 2012)”, <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=TUR&treshold=10&topic=PI>

PISA Türkiye, “PISA nedir?”, http://pisa.meb.gov.tr/?page_id=18

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “10. Kalkınma Planı”, Ankara, Temmuz 2013
http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, “Milli Eğitim İstatistikleri 2013-2014”, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_organ_egitim_2013_2014.pdf:XII

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, “Milli Eğitim Temel Kanunu”, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_1/temelkanun_1.html

TIMMS Türkiye, <http://timss.meb.gov.tr/>